

Szakolczay Lajos

„Ki ez az isten? Kockája én vagyok?”

Búzás Huba: Kúszmászva Európa zsámolyán

Összefoglaló kötet, amely eme különleges – egyszerre klasszikus és mai –, intellektusban és vagabund kiszólásokban bővelkedő költészet *mélységes fenségeit*, az ég magasát és a tenger mélységeit magában foglalja? Méghozzá olyan én-kivetítéssel, gyakorta a tegnapi és mai költőtársak maszkjait kölcsönvevő *maszkos* örömtánccal, amelyben a személyiség (valójában a költőarc) a maga teljességében mutatkozik meg? Bölcs kivetítéssel – az Isten mozgatója és szemlélője is eme pórén is magasztos vetkezésnek – mindez benne van. És legkivált az a szóval csaknem leírhatatlan valami is, mondjuk hangulati tökélynek, melynek révén a költészet országútján megtett lírai bolyongás minden ízében valaminő ünnepi mozzanat – az élet-szentséget mint frissítő zsolozsmát magáévá tevő aktus – beteljesítője.

A kötet szerkezetében hangsúlyos utalás van (öt ciklus, mindenikben tizenhat vers) a költő életkorára, ám ez a szimbolikus – a szerencsevadászatot az ész röp pályáján röptető – *megjelölés* sokkal inkább a humornak szól, mint a nyolcvan évesen is fiatal énekmondónak. Búzás Hubánál, ellentétben az Arany Jánostól Határ Győzőig tartó vonulat nagyjaival, szó sincs őszikékről. A *megélt* pillanat varázsában *forr* a vers, s olyan sajátos forma kerekedik ki, amelynek túlcifrázott páncélját még lángvágóval sem lehet megbontani. Strófaszerkezet, rímszerkezet egyenesen következménye a *múlt* és a *jövő* között ingázó, archaikus színezetében is mai beszédmódnak. A versmondattal sosincs lezárva, új és új információt lövell ki magából. A költő a ma még *meglévő* időt akarja minél jobban, izgalmakat saját énjéből kiszakítva, belakni: „süllyedünk örökre el, holnapra minden / elenyészik... na, de addig?” (*Velence pusztulása*).

Addig? Élet! Sokszorosan megélve. A fizikailag megtett kilométerek mellett a nem akármilyen műveltségélmény nyit és zár kaput. Ez utóbbit a ciklusokhoz rendelt, verset kapó vagy akárcsak mottóként is jelen lévő lírikusok, művészek teszik izgalmassá. Ahogyan Búzás indítólökésként belebúvik soraikba, alakjukat földidézvén is saját arcát formálja, *hommage* voltukban ugyancsak élővé emeli őket. *Maszk* vagy *félmaszk*, egyre megy, hiszen nem csupán a főhajtás, a halhatatlanok előtti tiszteletadás a célja, hanem a műveltségélmény átfordítása a csend aknáiban is zúgó, karakteres verssé.

Mint ahogyan a Radnóti vértanúságának stációit eleven sebbé tevő *Gödörbe löve* énekl: „majd Szentkirálysabadja házaihoz érve alig-árnyéka ön- / magára visszanézett - hol nincsenek utak csak továbbhaladás... / halálba megy... akad, ki

szentmisére... kopár a nap, / nem csorgat manna-mézet... csak Fanni, Fanni, Fanni... senki más...” Vagy a József Attila-siratásként is megrendítő *Szárszói síneken*. Ez utóbbiban, hiszen mostanság alig van, aki József mellett szóljon, Búzás „bolondok ivadékaként” nyilvánul meg. Mi más volna ez, mint az erkölcs aranyfedezete. „Ő még rátalált e holt vidékre itt, / akasztott élőkkel bokázik?”

Ha látjuk az így vagy úgy megidézték tág horizontját, azonnal előttünk eme *versíró katlan* tüze és nem mindennapi lobogása is. Paul Éluard, Marcel Duchamp, Lautréamont, Villon, Mallarmé (*Orly* Párizs), Emil Nolde, Hermann Hesse, Georg Trakl, Richard Wagner, Paul Celan, Moholy Nagy (*Schönefeld, Berlin*), Dvořák, Smetana, Hrabal, Vitezslav Nezval, Milan Kundera, Jiri Wolker (*Vaclav Havel Airport, Prága*), Radnóti Miklós, Frank Frigyes, József Attila, Szabó Lőrinc, Jékely Zoltán, Weöres Sándor, Komlós Aladár, Füst Milán, (*Ferihegy, Budapest*), Salvatore Quasimodo, Eugenio Montale, Pier Paolo Pasolini, Rainer Maria Rilke, Giuseppe Ungaretti, Ibsen, Jean Cocteau, Márai Sándor, Claudio Pozzani (*Ciampino Airport, Róma*).

A repülőterek és városok, csaknem megtévesztő módon, az *európai szellem* – Búzásnak frissen bugyogó forrás – sokarcúságát, eme sokarcúságban is a különösséget idézik meg. Azt a véghetetlen szomjúságot, amit a tudástól görbedt vén gavallér, kurtizánok és a tenger homokjára kifekvő szendék iránt érez. Persze mindez bonyolultabb, hiszen a vágyott? vagy valóságos? – ölelésben az öreg szajha, a mindenkor tisztaságot sugalló Európa minden testrésze – Svejik Prágája és Márai olasz „tengerbujócskája” (természetesen a Megfeszítettel) benne foglaltatik.

A költő talán azért táncol, döndülő léptekkel és eget (égzengést, szivárványt) megkísértő – *előhívó!* – eleganciával, sárkányvoltának páncélját levetvén romantikus tangót, hogy versének finom eresztékei és csipkéi a folyton-beszéd zuhogó áradásában (észlelni a kontrasztot?) mindennél jobban megmutatkozzanak. A franciás ízek mellett az itáliai reneszánsz tompított, majd hirtelen vakítóra csavart fényét érzem. Ha Márai, miként a *Valahol a Santo Straton* közli, „hanyatt az égből ivott sárkánytejet”, Búzás Huba – hihetetlen a párhuzam – Csokonai Vitéz kula-csát húzta meg. Innen a rokokóhoz közeli – persze versenyelvben egészen más –, föltupírozott érzésvilág, a maszkok erdejéből kikacsintó *ördögarc*. Ördögarc mint az ég poklát és a női kebel hullám-öblét egyként – ugyanavval az intenzitással – kívánó *teljesség*.

Kúszmászva Európa zsámolyán? Jóllehet a szellem és a test utazó sebességét (rohanását?) is jelzi a kinyilatkoztatás, inkább Európa zsámolyán (imazsámolyán) térdepelvén íródik a vers. Valójában a költő állapota nem a „poroszkálás” – mint ahogyan a kötet cím jelzi –, hanem szinte ünnepi gesztusként a *megállapodottság*. Az értékben, szóban – énünk legkedvesebb kalandjában leledző – nyugalomság. Nyugalomság, amelyben forr a tenger. Amely a saját képére formált mindenséget

sajátságos maszkabálnak tudja. Az elemek és az ember harcának. Az alagút végét megvillantó fényt – gondolt-e erre a költő? – Hölderlin görögségélménye hozza. Eme távoli-közeli horizont fölfestése – akár észleli valaki, akár nem – éppúgy Európa-imádat (káromkodással fűszerezett dicséret), mint költőinek *saját énként* való átszellemítése. A tudatosan vállalt *idegen* arcokban lesz Búzás az, ami: egyedi karakter, vagyis egyéniség.

Némelykor a metaforába burkolt vagy költészetnek szép bölcselet is – akár a strófászerkezet villámlása nélkül – húzóerővé válik. Hangulata teret jelöl, érzésvilágokat inspirál. Aforisztikus mindentudása a költeményekből kiszakítva is él. Íme, jó pár Búzás Huba-i „csengettyű”! „és én? légtükrözésből épült piramis?” (*Önazonosítás*); „abszinten vérzik a nappohár” (*Szürreál*); „zongora zengzete napáldozat” (*Franz Liszt-reminiszcenciák*); „hullarészeg e föld, s a vérünktől már iszamós” (*Szökőkút a Breitscheidplatzon*); „kultúrák vízesése pörget imalmot” (*Gerhard Richter pincegádorában*); „s a mindenség mely zuga, lakhelye a csendnek?” (*Hangzavarban Karlovo námestí-n*); „bohém szavak földönfutója” (*Szállás a Lobkovic-parkban*); „a lét, e tájlelkek képfölöttisége” (*Vysehradi básztyasétány*); „hullócsillagnak álcázza magát az isten” (*Gödörbe löve*); „a csend, a nemlét semmije” (*Rögtönítélet ügyemben*); „az él, ki gyönyörködtet, élvezhet, szeret” (*Saluto – köszöntjük utasainkat*); „eső áztatja rákok térdeit” (*Naparcú parton agavék között*); „az vagyok, akit ma utólag kitalált a csend” (*Viareggio Pisa mellett*); „ki ez az isten? kockája én vagyok?” (*Levélben kérdezhetném Páltól*); „retinámra hullong Európa” (*Bálványok színpadán*).

A *Levélben kérdezhetném Páltól* című vers mottóját a költő Elio Paglianaritól vette: „Kockázik-e Isten / és a mindenség a tét?” Miért? Hogy a vers záró szakaszában gúnnal rajzolt önarcképe – semmi tüneményesség! – megvilágosodjék. „úgy ám, rimálva kérdeném: ki ez az isten? kockája én vagyok? / a fals ebadta ember? röhögnöm illenék, de nyálzanám, holott / kockázata, teremtm, eh, de nincsen: a mindenség galádabb, / mint a tenger, s velem csupán egy félhatost dobott.”

(*Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, 2015*)

Lisztóczy László

Nemzet – sors – identitás

„európai látószögű magyar”

Írások a hatvanéves Bertha Zoltán tiszteletére

(Szerkesztette: Papp Ágnes Klára, Sebők Melinda, Zsávolya Zoltán)

Szép hagyomány, hogy a magyar irodalmi, művészeti és tudományos élet legnagyobbjait idősödő koruk kerek születési évfordulóin emlékkönyvvel köszöntik barátai és tanítványai. Ezek a többnyire igen értékes, az adott szakterület jeles képviselőit fölvonultató kötetek nemcsak az ünnepeltek életművének a megközelítéséhez adnak támpontot, képet rajzolnak arról a szellemi közegről is, amely körülveszi őket, és adalékokat szolgáltatnak egy-egy korszak művelődési értékeinek a föltérképezéséhez.

Emlékkönyvvel köszöntötte az idén hatvanadik évéhez érkezett Bertha Zoltán professzort és irodalomtudóst is híveinek roppant széles tábora. A hatalmas, apró betűkkel szedett, ötven szerzőt bemutató és közel ötszázötven oldalas gyűjtemény önmagában is jelzi, hogy terjedelmében, színvonalában és tematikai sokszínűségében az átlagosnál, a megszokottnál is értékesebb kötetlet lettünk gazdagabbak. A szerkesztés munkáját Papp Ágnes Klára, Sebők Melinda és Zsávolya Zoltán végezte igen lelkiismeretesen és körültekintően. Rohanó és kapkodásra, felületességre ugyancsak hajlamos világunkban léleksimogató egy ilyen igényesen megkomponált és kivételes gonddal korrigált könyvet a kezünkbe venni. Közreadására a Bertha Zoltánt munkatársává fogadó Károli Gáspár Református Egyetem és a L’Harmattan Kiadó vállalkozott. A tanulmánygyűjteményt a reformáció hazai szellemi örökségét és táguló láthatárát méltó módon reprezentáló *Károli Könyvek* sorozatába illesztették.

A kötetet Bertha Zoltán szakmai életrajza indítja, ezt két, az ünnepeltet meleg hangon méltató és köszöntő írás követi. A további kilenc ciklusból az első magyar történelmi, a második nyelvi-stilisztikai tanulmányokat közöl, az összes többi az irodalom világába csalogatja az érdeklődő olvasót. A befogadói élményt néhány szép vers is gazdagítja.

Az összeállítást – a református háttér ellenére vagy inkább annak folyományaként – az ökumené szelleme hatja át. Az egyik szép tanulmány például a neokatolikus magyar irodalom egyik legnagyobb alakját, Radnóti Miklós első számú példaképét és mesterét, Sík Sándort méltatja. Konceptiójába Tormay Cécile római katolikus gyökerekből táplálkozó konzervativizmusa éppúgy beleillik, mint Petri György liberalizmusa és modernizmusa. Mindez természetesen azt is illusztrálja, hogy az

irodalmi és a művészeti alkotások megítélésében az esztétikai szempontok az elsődlegesek és a mérvadóak, minden más szempont – például az ideológiai, a vallási, a pedagógiai vagy a politikai – csak másodrendű és járulékos szerephez juthat.

Az átgondolt és beszédes tematikai rendbe foglalt írások a magyar művelődésnek térben és időben egyaránt impozáns tartományait ölelik át. Ebből kiindulva szeretnék néhány vonást rajzolni Bertha Zoltán portréjához, magyarázatot találni nem mindennapi népszerűségére. Arra a kérdésre szeretnék feleletet kapni, hogy kit láthatunk magunk előtt abban a tükörben, amit a kötet mutat meg belőle.

Talán a történelemben soha nem fenyegették az embert olyan végletes és agreszív módon az elidegenedés, a kiüresedés, a magára hagyatottság démonai, mint századunkban. Egyre gátlástalanabb és harsányabb immár a „perc-emberkéék dári-dója”, mind szélesebb körben terjeszti kórját – József Attilát idézve – az „ős patkány”, „a meg nem gondolt gondolat”, mely a hegyeket – Tamási Áron szavaival – egyenlővé akarja tenni a sík földdel, hogy magunknak zugot soha, sehol ne találhassunk. Bertha Zoltán és társai otthon akarnak lenni – ismét József Attilát citálva – ebben az „otthonosan, csupa-csősz világ”-ban, ahol szívünk „a semmi ágán” vacog. Otthon akarnak lenni földrajzi és spirituális, kozmikus értelemben egyaránt. Legfőbb közös vonásuk az egyetemesség, az európaiság eszméjével és keresztényen (vagy: keresztényen) humanizmussal átítatott nemzeti elkötelezettség. Változó intenzitással és hangsúlyokkal, de büszkén, fölemelt fejjel vállalják magyarságukat, és hisznek abban, hogy van még írni való az Ady Endre által fölnyitott „ismeretlen Korvinkódex margójára”. Azonosulnak Babits Mihály igazával, hogy minden nemzet külön szín az emberiség freskóján, külön hang az emberiség koncertjében, tehát az egész emberiség ellen vétkezik, aki ezt a színt halványítani, ezt a hangot halkítani akarja. Tudják, hogy az egyedi és az általános között léteznie kell egy szervező középnek, a különösségnek, amely kiemeli az embert korlátozott szubjektumából, és az egyetemességhez, az általánosozóhoz közelíti anélkül, hogy személyisége megsemmisülne egy parttalan univerzumban. A nemzeti, a nemzetiségi fogalmában rejlő, a teremtett világ rendjével összefüggő szükségszerűségek és kötelességek fölismerése nélkül nincs emberi teljesség.

Tudják azt is, hogy a nemzeti-népi hagyományok legősibb és legmélyebb rétegeibe való alámerülés nem provincializmushoz vezet, ellenkezőleg: szükségszerű feltétele és lépcsőfoka az egyetemességnek. A népi kultúra alkotásai nem csupán a „sajátosság méltóságá”-ról, a nemzetenkénti eredetiség herderi eszméjéről tanúskodnak, hanem a „tisztá lét”-ről, a népek összefüggéseiről, közös élményeiről és vágyairól is. Németh László szerint a nép tiszta álmához lehajló egyetemesség szólalt meg, az ősi és az új, a népi és a modern, a keleti és a nyugati korrelatív egysége teremtett formát Bartók Béla zenéjében. Ezt a „bartóki”-nak nevezett szintézist állította eszményként, követendő példaként kortársai elé. Németh Lászlóval

– akinek a szellemi hagyatéka Bertha Zoltánnak is régóta szívügye, róla szóló tanulmányait „*Világképteremtő enciklopédizmus*” címmel önálló kötetbe gyűjtötte – külön ciklus foglalkozik az összeállításban. Rajta kívül is kellő hangsúlyt kap benne – ezt többek között az Illyés Gyulát és Sinka Istvánt idéző tanulmány illusztrálja – a népi írómozgalom máig ható és gazdagodó öröksége.

A kötet legtöbb dolgozata – az elzárkózás, a kirekesztés legcsekélyebb szándéka nélkül, melyet egy világirodalmi ciklus is szemléltet – a magyarságtudomány körébe tartozik. Számos tanulmány és Bertha Zoltán munkássága is bizonyítja, hogy az erdélyi magyarságnak külön hivatása van a magyar művelődés történetében és távlataiban. Ady Endre fogalmazta meg azt a próféciát, hogy a valaha „Tündérkert”-nek becézett, toleranciából, humanizmusból, demokratikus gondolkodásból és európaiságból az anyaországnak története során mindig példát mutató és magas mércét nyújtó, három kultúrát egyesítő országrész fogja megszülni a jövő nagy magyar tehetségeit. Az azóta eltelt évtizedek – Trianon traumája ellenére is – mint ha igazolták volna a jóslatot. Mindezt elsősorban az 1920-as évek elején föllépő, a transzszilvanizmus jegyében közös arcvonalat alkotó, a kisebbségi humánus igéit hirdető író- és művésznemzedék illusztrálja, melynek az erdélyisége – Áprily Lajos szavaival – „világfigyelő tető” volt, „nem szemhatárszűkítő provincializmus”. A kötet önálló ciklusba rendezi az *Erdélyi magyar irodalomról* szóló tanulmányokat. Számukat tovább gyarapítják a Petelei Istvánról, Reményik Sándorról, Tompa Lászlóról és Tamási Áronról szóló fejtegetések, amelyek a *Magyar irodalom határon innen és túl* című ciklusban kaptak helyet. Bertha Zoltán az emlékkönyvben felsorolt tizenöt kötetéből kilencet – egyet Görömbei András szerzőtársaként – az erdélyi magyar irodalomnak szentelt. Bálint Tiborról és Sütő Andrásról például monográfiát írt, Tamási Áronról és Kányádi Sándorról pedig önálló tanulmánygyűjteményt tett közzé.

Nevezhetjük őt a kárpát-medencei magyar irodalom utazó nagykövetének is. Fölismerte, hogy aki magyarként akar hozzájárulni a teremtés tervének a valóra váltásához, a sokszínűség pompájának a megőrzéséhez és gazdagításához, annak elsősorban Trianon tragikus következményeinek enyhítésén, az összmagyarság lelki, szellemi és kulturális egységének a helyreállításán kell fáradoznia. Egész tevékenységét – és az előtte tisztelgő kötetet is – áthatja e törekvés. Gyakran tesz eleget határon túli – főként erdélyi – magyar intézmények meghívásainak. E téren csak Pomogáts Béla vetekedhet vele, aki az emlékkönyvben *Magyar zsoldárhagyomány* című, remekbe formált tanulmányával hajt fejet ifjabb kollégája előtt. Bizonyára személyes kapcsolatainak is köszönhető, hogy az átlagosnál több határon túli – csaknem kizárólagosan erdélyi – szerző ragadott tollat, hogy köszöntse őt a nevezetes jubileum alkalmából.

Az eddig elmondottak azonban még együtt sem fejtik meg népszerűsége titkait.

Úgy érzem, mindenekelőtt annak köszönheti vonzerejét és közkedveltségét, hogy távol áll tőle a legcsekélyebb emberi, szakmai gőg és fölényérzet is, oktat és nem kioktat másokat, értékelmutatásra és nem értékfittogtatásra törekszik. Nem bonyolódik értelmetlen vitákba, senkire se akarja rákényszeríteni felfogását és értékrendjét. Szerénységével, példájával és igazságával hat, az emlékkönyv tanúsága szerint igen tág körben.

Pusztán egy-egy vele való találkozás is léleküdítő élmény. Soha nem takarékoskodik a kedves, a figyelmes, a biztató szavakkal. Egyháza hűséges gyermekeként, Szent Pál apostol tanítványaként hiszi és vallja, hogy minden szakmai teljesítménynél, a leglátványosabb igazságnál is hatalmasabb megtartó és fölemelő erő a Szeretet. „Élni és élni hagyni!” – értékvesztett világunknak ez az egyik divatos jelszava. Ismeretek azonban ennél szebb és emberibb jelszót is. Azt, amit Bertha Zoltán és eszmétársai hirdetnek: Élni és élni *segíteni!*

A két jelmondat között egyetlen szó a különbség, de fényévnyi a távolság.

Egy recenzió keretei között lehetetlen a kötet írásainak teljességre törő, részletekbe hatoló, elemző igényű bemutatása. Úgy érzem azonban, hogy legalább egy futó pillanatra illik külön is számba venni az egri közreműködőket és vonatkozásokat. Három helyi szerző szerepel az összeállításban. Cs. Varga István hűséges íródeák-ként, kenetes szavakkal emlékezik vissza a kevéssel a kötet megjelenése előtt elhunyt Jáki Sándor Teodózra, „a csángómagyarok bencés vándorapostolá”-ra, akinek élete alkonyán árnyékként szegődött a nyomába, hogy a belőle áradó szeretet fényében és melegében újra meg újra megfürödhessék, és megfürödtessen másokat is. Gyakran tartottak közös fellépést Egerben is, maradandó élményben részesítve és a csángók iránti felelősségtudatban megerősítve az érdeklődők seregét. Kődöböcz Gábor neve két tanulmány élén is föltűnik. A kötet nyitó írásában lírai ihletű portrét rajzol a jubilánsról, akit találóan és sokatmondóan „a végtelen mondat és a végtelen szeretet emberé”-nek nevez. Másik írásában Kányádi Sándor gyermekverseit elemzi nagy átéléssel és érzelemgazdagsággal, meggyőzően szemléltetve, hogy a gyermekirodalomnak nincs saját esztétikája, a művészet általános törvényei ezen a téren sem vesztik el érvényüket: nálunk a felnőtteknek szóló irodalom legnagyobbjai írták a legszebb, legértékesebb ifjúsági műveket is. A közelmúltban Kossuth-díjjal kitüntetett Serfőző Simon két remek verssel gazdagítja a kínálatot. Végül meg kell említenünk Török Lajos „Az idő rostáján minden áthull...” című tanulmányát, mely az *Egri csillagok* emlékezetét vizsgálja meg Pierrot és Szélesi Sándor regényében, a *Jumurdzsák gyűűjében*. Az imponáló filológiai felkészültségről és megfontoltságról tanúskodó fejtegetés a Gárdonyi-mű recepciótörténetéhez szolgáltat izgalmas és tanulságos adalékokat.

(Károli Gáspár Református Egyetem - L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2015)

Bertha Zoltán

Költői angelológia

Pataki István: Az angyal érkezése és távozása

Ha valaki csak egyet is olvasott közülük: bizonyosan nem vonhatta ki magát Pataki István verseinek varázslatos hatása alól. Valami olyan különleges újfajta reneszánsz szellem levegője árad belőlük, amely megtörhetetlen élet- és világszeretettel, lenyűgöző szépség- és örömmismeretével, a természeti és az emberi csodák, a földi és égi vágyak, az eleven mindenséghez táguló óhajok és kívánalmak fokozhatatlanul ígézetes és lélekemelő aurájával ragadhat magához akárkit. Ez a vonzó, lenyűgöző reneszánszos jelleg az egyetemes létezésderű e világi és transzcendens, érzéki és érzék fölötti, profán és szakrális dimenziókban egyaránt megteremtődik – s egyaránt átlengi a személyes, családi, közösségi élményekre, az élet-halál nagy kérdéseire, a szerelem egészséges valóságára és titokzatos metafizikájára („érossz egére”) vonatkozó vallomások és bölcséleti témavonulatok sokaságát; de képes átítani, átszínezni még a Partium-vidéki, nagyváradi, bihari tájhaza történelmi és mai állapotára, s az egész magyarság, a kisebbségi nemzet aggasztó sorsára figyelő – s a nyomorúság keserű vagy groteszk költői látteleit nyújtó – költemények hangulatát is: az elmélyült, megszenvedett hit és remény sugallatos spiritualitásának segítségével („szétvert darabolt / jutalmul dobta Trianont / csonkolónak sosem fáj a csonk / mely szétdobálva is összeforr / bitorló nem ülhet felette tort / bénítani sem lehet / a test kiveti a lélekidegent / felkel és jár / épül és gyógyul / mert szabad lelkében / maga Isten trónol”). Az összeölelkező egzisztenciális mélységperspektívák és magasságszférák („csak ki mélységet ismer / tudja / mi a magasság”) üzenetei így azután a felszabadult lírai formajáték végtelen távlatában is bravúrosan érvényesülhetnek: ezek a versek megint mintha régi énekmondók, vágánssok és jokulátorok, víg kedvű deákok és nép közeli költősenik újjászülető, frissen, üdén megújulva reinkarnálódó alkotásai lennének. A bájjal és kellemmel telítetten lüktető sorok mámorító ritmusa, a zsongítón folyékonygördülékeny intonáció, a vaskosat is légiessé szublimáló humor és kedélyesség, az ironia és az önironia sokrétű, vibráló megnyilatkozása, a tréfás-maszkos alakváltoztató szerepjátszás, a szó- és nyelvjátékos hajlékonyságba simuló gondolat- és hangulatjáték megejtő mágiája, a bűvölő, bájoló rímvariációk éteri, mesebeli, tündéries árnyalatgazdagsága, a csillogó, sziporkázó asszociációk és képzetkörök lendületes összefűzése (a kanyargó, indázó szófűzés): mind-mind a hang- és mondatlejtés, a dallammenet, a villódzó jelentésképzés igazi mesterévé avatja ezt az orfikus és próteuszi alkatú modern lírikus művészt. Pataki István valóban a sza-

vak zsonglóre, létérzésének és létszemléletének gyökerei messzi (de élénk) költészet-történeti hagyományokba nyúlnak – miközben sugárzó maisága, kortárs aktualitása, jelenkori érvénye is elementáris hatású. „A Pataki-vers hamisítatlan ízét, sajátos karakterét és a kortárs lírában unikumszámba menő nyelvi humora és játékosága adja. A szerző őseredeti talentummal megáldott homo ludens, aki a játékot a költői létforma lényegének tekinti, s aki akkor boldog és akkor van elemében, ha játszik. Ennek megfelelően a nyelvi, stílus- és szerepjáték változatos formában és sokféle regiszteren szólal meg verseiben” – összegzi minderről a jeles irodalomtörténész, Ködöböcz Gábor.

Mostani, legújabb könyvébe – *Az angyal érkezése és távozása (Andreárium)* – a költő azokat a verseit csoportosítja, amelyek a szerelemélmény jelenség-tanát, mondhatni fenomenológiáját járják körül – s leginkább a rá jellemző konfesszionális és játékos dalszerűséggel, olykor népdalok, virágénekek, ráolvasások, liturgikus imádságok, fohászokódások, hálaadások, vallási és folklórihletésű kifejezések alakzatok vagy akár hajdani udvaroló, pajzán trubadúrnótákra emlékeztető hangzatok tarkaságával és dinamizmusával. Feltárulkozik eközben az érzelmeik egész lélektartománya – a másik iránti vonzalomtól az eltávolodás fájdalomáig, az én és a másik egyidejű elérhetetlenségének, különvalóságának és mégis egymás számára valóságának a megtapasztalásáig („látlak és hallgatlak / egyszerre bennem és távol”), mély értelmű élet- vagy metaforikus tájképekben is felviláglantott találkozásokról megrendítő búcsúzásokig, örvendezésektől siratózásokig („péntektől péntekig / énektől énekig”; „talán örökig”), a rajongástól és epekedéstől a szeretett lény stilizált látomásáig, a testi és lelki hullámmozgások rezdülésnyi átélésétől az önreflexív, önkifejező késztetések valamennyi jellegzetes és különös módozataiig. S a dal- vagy énekköltészeti líraiság számtalan hangnemi, stílári, műfajpoétikai, verstani ötlettel és leleménnyel fűszerezett kibontakozása, kiteljesedése már földöntúli, misztikus vagy mitizált jelentéstartományokat is mozgósít – s így szövődik a férfi-nő kapcsolat misztériumába a küldetéses egymásratalálás gyönyörűsége, az angyali és a mennyei rezonanciák finomsága vagy az elhunyt édesanya emlékezete. Azé az édesanyáé, aki az isteni elrendeléssel együtt vigyáz árván maradt fiára, és „közbenjáróként” segíti hozzá egy eddig ismeretlen, revelációszerű szeretetviszony kicsírázásához. *Az angyal érkezése* így Istennek, anyának, nőnek együttesen köszönhető: „köszönöm uram akit küldtél / a hiánnyal születik minden érték / szeretem mint azt aki küldte / miként azt aki közbenjárt / elültetek minden látomást / áldalak uram / és áldom az angyalt / színed előtt / színe előtt / vigyáz rám / és vigyázom őt / köszönöm uram hogy rám talált / köszönöm istenem / köszönöm anyám”. A kötet darabjai tehát az angyali érintettségnak ezekbe a lelkületi előzményeibe és következményeibe avatnak be; „az angyal érkezése és távozása”, mint ahogyan a főcím is jelzi, ezt az érületi folyama-

tot ragadja meg téridőben és téridőn kívül. Lélekállapotok, pillanatok, hangulatok sorjáznak – de egyben fundamentális antropológiai meghatározottságok érzékelésével. Múzsai ihletettséggel suhannak az érzésrögzítő szavak, szófordulatok, az Andrea nevű lény (kettejük nevét Krisztus-kereszt alakjába is belefoglalta a költő) legendáriuma épül föl a szemünk előtt – ezért is telitalálat az „andrearium” alcím. És egyúttal egyfajta költői angelológia is ez a versegyüttes, amelyben az egyéni és tükörtiszta fénytörésekkel átsajátított-áthasonított vizionárius angyaltan törvényszerűségei és újragondolt invenciói kötik össze az emberi eszmélet és az isteni lényegvalóság rejtelmét. „Mióta bennem élsz / mint az isten / rendet raktál / megtisztítottál mindent”; „kezdetben volt az ebből / s lett a valami / mit csak istennek / s anyámnak akartam vallani”; „mintha minden téged keresne / mint számból az áldó ige”; „melengess andrea / a telet eleget féltük / akarja anyám / akarja isten / akarják értünk”; „én írom titkon a verseket / hozzád / isten vigyáz / ránk”; „áldás ez uram vagy átok?”; „hová merre hogyan / te mutass utat uram”; „hozzád küld az isten / ha kiüresedik minden / ha fázom”; „te vagy / az ima / a pirkadatban”, „s a lepkék is köröttem őrző angyalok”; „valaki mindig velem van / emberül bennem az isten”, „valaki mindig velem van / istenül bennem az ember”; „maradj meg istennél / hová emeltelek”; „nem megyek el / míg kilép a fény / az isteni / az elrendelő”; „két templom között te vagy templomom” – szólnak ezerféle-képpen az emberfölöttivel állandó összeköttetésben lélegző hitvallásos szentenciák. Az angyali múzsza segíti a költőt a szárnyalásban – vagyis élet, szerelem, Isten, művészet legvégül feltétlenül egymásba olvad (akár mint Adynál és sokaknál), de még a gyötrelem árán is, amikor a napsugár csak kint enyhítő „veronika-kendő”, vagy midőn „te egyedül / én nélkülöd / mint krisztus nélküli feszület”.

A biblikus, archaikus, kultúrtörténeti tradíciókat pezsdítő játékoság veretesen idéz és alakít újjá régi alapélményeket és beszédmódokat: feltűnik például az illúziókkal viaskodó és örök szerelméhez ragaszkodó Don Quijote lovag (aki „csak ül a rozoga lovon / mint kit az isten átkarol”, s „ragyognak felette a csillagok”), kurucok és garabonciások vagy virágénekekkel daloló poéták sorsa („elnyel hiányod / mint bujdosó kurucot a nádas”, de „egy nádirigó” „törött szárnyakkal is / neked / énekel”; „elvarázsoltad / a garabonciást”; „hogya rám találnál / madarakkal szállnánk / selyemfűvön állnánk / virág lenne párnánk”). S az átképzéletes bibliai történetek (a pusztában vándorlás hasonlataitól a stációjárás párhuzamaiig), az ősi példázatos, rituális, balladai, babonás, népmesei, gyermeki mondókás vagy verses mesés alakzatok, műformák, stílusimitációk esztétikai sokszínűségébe és motivikus összetettségébe még kedélyes nyelvemlékuralás („a váradaúra menh titkus utum & rea volna / tilituák túllem űt / de küld s áldá miű isemük”) vagy sajtyszerűen és erőteljesen jelenkori vétetésű szóvicces bökvers is belefér („furcsán keringnek / lüktetnek bennem / a nedvek / olyan magas és mély / az

ANDREALin-szintem”). S aztán a gyönyörű búcsúvers – a minden ember őselmé-
nyeit megrázón kottázó lírai futam az angyal távozásáról: „elszállt az angyal uram
/ lehet nem is te küldted / mint álmából riasztott madár / nekirepült a csendnek //
elszállt az angyal uram / tüskés bozótban verdes / nem talál magára / s nem keres
éngem // elszállt az angyal uram / röptét bevérzem / szárnya még suhog bennem
/ mint üres templomban az ének // elszállt az angyal uram / ha mégis te küldted
/ őrizd és vezesd istenem / éngem magamtól védj meg”. Ösztönök és üdvösségke-
reső lélekkavargások rengetegéből száll föl a végső könnyörgés – emberi bensőség
és isteni transzcendencia megbékéltető eszkatologikus harmóniáját sugározva a
kristályosan szép versforma ragyogtatásával is.

Pataki István új kötete egy alapvető és jellegzetes élmény- és témakörének kon-
centrált összesűritésével és kiteljesítésével: mai líránk egyik kiemelkedő, mara-
dandó teljesítménye.

(Hétvezérszál Kiadó, Alsókorcz, 2015)

Sebők Melinda

„hitem, tüzem, világom / oltathatatlan”

Káliz Sajtos József: *Hitem, világom*

„rád csukják pilláid a fák’, / föléd boltozódik az ég kékje / és – mint gyöngyharmatot a virág – befogad, / ’öröz az anyaföld, öröz a Sárréte.” – Káliz Sajtos József *Hív a láthatatlan tenger (Bella István temetésén)* című költeménye magába sűríti a lírai életmű mindazon értékeit, melyek a *Hitem, világom* kötet műveiben is körvonalazódnak: a szülőföldhöz, a sárréti tájhoz, a hazához való hűséget; a Bella Istváni költői tradíció újraélesztését, a tájnyelv szépségének megőrzését; az élet-halál kérdésén töprengő létösszegző versek költői képeinek gazdagságát. A Fejér megyei Soponyán élő Káliz Sajtos József a miskolci Felsőmagyarország Kiadó gondozásában 2015-ben megjelent *Hitem, világom* című verseskötete *A semmi mezején* (2010) és a *Pannon énekek* (2011) líragyűjtemények folytatásának tekinthető. A *Hitem, világom* nem csupán a pannon táj szépségeit fellelő, a szülőföld élményvilágát megelevenítő, a nemzeti kulturális értékekhez ragaszkodó költői életmű folytatása; hanem a bizonyos irodalmi tradíciókat újraélesztő, az idő múlásán derengő elégikus hangvételű lírai termés az eddigi pályá összegzésének is tekinthető.

Káliz Sajtos József költői törekvései egyrészt a hazához, a magyar történelemhez, keresztény-nemzeti kultúrához való ragaszkodás, másrészt az 1960-as években jelentkező költőnemzedékek: a népi kultúra tradícióit sajátos látomásos-metaforikus szürrealizmussal ötvöző Nagy László, Csoóri Sándor lírai hagyományaihoz, valamint a miskolci *Napjaink* és a budapesti *Új Írás* folyóiratok körül induló *Hetek* poétáinak (Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Kalász László, Raffai Sarolta, Ratkó József, Serfőző Simon) azonos ízlést, arculatot megjelenítő világképéhez való kötődés. A kor morális helyzetére, a nemzeti lét viszonyára reflektáló Nagy László – Csoóri Sándor, valamint a magyarság történelmi múltjával szembenező, a *Hetek*hez tartozó Bella István – Sefőző Simon költői vonulatának eleven átörökítése mellett a magyar sorsköltészet szent hagyományát követő, a fiatalabb nemzedékhez sorolható Nagy Gáspár – Vári Fábián László erkölcsi eszményeinek közös szálai is összefonódnak a lírai alkotásokban.

A *Hitem, világom* tudatosan szerkesztett kötetet öt nagy témakör összetett motívumhálózata szövi át: szülőföld-haza; szerelem-összetartozás; hagyomány-nemzet-kereszténység; nemzedéki összetartozás; halál-elmúlás. A kötetkompozíció öt ciklusa: az *Ükők nyomdokán*; *A szerelem magasából*; az *Édes Pannóniánk*; a *Holtig jó ügyért*; a *Summázat* tematikusan látszólag különböző költeményeket tartalmaz, amelyek a születéstől a halálvárás pillanatáig mutatják be az életút

egy-állomásait. A *Hitem, világom* versei: a szülőföld iránti hűségnek, az elvesztett szerelmek emlékének, a nemzeti sorskérdéseknek, a költőelődök/kortársak megidézésének, a létösszegző számvetésnek lírai vallomásai.

Múlt és jelen sűrűsödik össze az *Űkők nyomdokán* ciklus verseiben. A gyermekkori élményvilágból, a sárréti táj szépségéből, a szülői ház emlékeiből táplálkozó lírai darabok felelevenítik a felhőtlen ifjúság éveit, a szeretett szülők arcvonásait, az egykori otthon melegét. A verseket azonban fájdalmas-nosztalgikus hangvétel uralja: a múltban elvesztett értékeket (szülői ház, szeretett (nagy)szülők, boldog gyermekkor) nem lehet pótolni. Ezt a hiányérzetet fejezi ki több versében is: „Sárróna ege alatt / életem... / gyorsan elrohant”. (*Arcom a Sárvíz tükrében*). „Összedőlt a házad, / nincs már menedéked, / elröpült az álom, / elröpült az élet” (*Sárban caplatva*). Gyakran felidézi halott őseit: a nagyapa százéves vályúját (*A szülőház romjai*), a riadt tekintetű édesapát (*Torkolathoz érve*), az édesanya szavát (*Hazajáró lelkek*), álomban is földerengő arcát (*Anyám sirjánál*). Minden továtúnő pillanatban egyetlen maradandó, örök érték a szülőföld, Sárvíz otthoni fészke, menedéke: „Állok a deszkapallón, / mint régen / s arcom ott ring / a Sárvíz tükrében” (*Arcom a Sárvíz tükrében*). Megfakult szerelem képeit pörgeti *A szerelem magasából* ciklus, ahol a költő különféle versformák variációival kísérletezik: az egészen rövid, könnyed dalszerű költeménytől a himnikus szabad vers vallomáskáig. Különös költői megoldás a *Névnepre* és a *Talán, ha akkor* című versekhez választott Nagy László-mottó, a *Napszentület* Déva vár-metaforája, a *Tivornya a tavernában* szapphói strófája, valamint a központozás nélküli *marasztaló* egyedi akrosztikonos zárása.

Az *Édes Pannóniánk* ciklus időutazása az antik római korba kalauzolja az olvasót. Különös lírai megnyilatkozást választott a szerző: személyiségét irodalmi-történelmi figurákba transzponálta, mintha személyes tanúja lett volna Pannónia római kori történelmének. A költő személyisége különböző korokban, alakokban bukkan fel. Az első versben, a *Levél Ovidiushoz* címűben költőként szólal meg, mintha társa lenne az éppen száműzött Ovidiusnak, aztán Ovidius álarca mögé rejtőzik, aki Tomiból válaszol költő barátjának. Majd Septimius Severusról úgy szól, mintha kortársa lenne. Pannónia századairól úgy beszél, mintha tanúja, személyes átélője lenne Pannónia római kori történelmének. Episztolákban, költői levelekben idézi fel Róma, Pannónia – és benne Gorsium – történetének néhány dicső és tragikus eseményét, a korabeli költői léthelyzetet, sorsot. A versek mégsem történelmi tablók, hanem lírai reflexiók a hatalom természetéhez, a kultúra és a barbárság viszonyához. Ezekben a költeményekben formailag is igazodik a korszakhoz: bár a klasszikus időmérték verslábainak üteme meg-megbillen, néha találni tökéletes disztichont a hexameter és a pentameter szabályos lüktetésével: „barbár föld szívem-lelkem búját szaporítja / Napjaimat sanyarún morzsolom,

mint a kalászt” (*Levéltöredék Ovidiustól*). A ciklus további verseiben antik időmérték helyett a három-, négy- vagy hatsoros strofákból álló páros vagy kereszt-rímes sorok jellemzőek. Itt már felhagy az álarcos költői játékkal, helyette saját hangján szól: eltöpreng a magyarság múltján, jelenén, fohászkodik nemzetéért: „Ó, Teremtő Atyánk, / tekints Te is reánk: // add, hogy feltámadjon / és megint viruljon / édes Pannóniánk” (*Krisztusunk, országunk*). A ciklus további értékes darabjaiban: a *Vészjelzések* az anyanyelvét óvó költő félelme; a *Mag helyett ocsú* (A 85 éves Csoóri Sándornak) a kifosztott magyar haza elveszett értékeinek siratása; az *Ötvenhat, Ötvenhét* (*imatöredék 2013-ból*) pedig az 1956-os levert forradalom tragikus következményeinek latolgatása: „Emeld föl fejedet nemzetem! / ébredj az ájulásból, / és ne hagyj, hogy a latorhad / megint porig alázzon”. A Csoórinak ajánlott és az 1956-os élményeket felelevenítő versek tematikusan is összekapcsolódnak a *Holtig jó ügyért* ciklus költőelődöket vagy kortársakat felidéző lírai darabjaival. Legfőbb szellemi kapocs a két ciklus között az 1956 élményköréből, eszmei mélyrétegéből táplálkozó Nagy Gáspár életműve, illetve a költő halálára írott *Az innenső parton rekedten* című vers is: „Nagy Gáspár, a drága / kor- és kórtárs már / itt hagyott minket örökre / a ’földi pörökkel”. Káliz Sajtos József és Serfőző Simon szellemi rokonságát bizonyítja *Helyed az ég alatt* (*Serfőző Simon 70. születésnapjára*) írott műalkotás, amely Serfőző zagyvarékasi gyerekidejének lelki-szellemi-erkölcsi nevelődésének bemutatása: az otthonvesztés kínjairól, a vershitet sosem cserélő költő világgképéről. Az igazság kimondásának örök vágya fogalmazódik meg a ciklus záróversében, *A végeken* című Vári Fábián Lászlónak címzett költői hitvallásban: „Szó a fegyvered / pajzsod a hit, a dac: / vértézve vagy – / és végsőkig tiszta, / s az is maradsz, / még akkor is, ha / e gerinctörő / karvaly-
idő / halálos / sebeket ad”. Ebben a ciklusban jeles kortársak mellett régebbi költők hangját is felidézi (Kazinczy, Kölcsey, Petőfi, Arany János), a verscsoport egyik legkiemelkedőbb alkotása *Az élő Vörösmartyhoz* írott kor- és körkép. A magyarság sorsáért, megmaradásáért aggódó költő a *Szózat* és *A vén cigány* allúzióival szólítja szent elődjét: „Állj ide mellénk / a gödör pereméhez, és / ’huzd meg újra’ a vonót. / Mert hogy megmaradjunk / s helyünket híven megálljuk / – *rendületlenül!*”.

A kötet záró ciklusa, a *Summázat* Káliz Sajtos József „őszikéi” léthelyzetéről, vágyairól és az elmúláshoz való viszonyáról. A rövidebb létösszegző lírai darabok, „a széttördelt élet mozaikjai”: fájdalmas-elégikus hangon summázzák az élet végességének tudomásulvételét, a tovasuhanó idő pillanatait. A létösszegző epilógusok (*Hatvan felé, Hatvanon túl*), imák, fohászok (*Szebb létre vágyva, Pöröm Atyámmal*) visszatérő motívumai az elkorhadt élet fája (*Örök körforgásban*) és az útjából hazatérő vándor (*Nyugtom hol lelem?*). Ezek a toposzok egyúttal keretbe is foglalják a záróciklust az elsővel, ahol a pernyeként elszálló életévein merengő

költő *Sárban caplatba* versébe szintén belesűríti az utazás-vándorlás-hazatérés metaforáit: „Megtöretik a test, / el-elakad a vér... / A megfáradt vándor / lassacs-kán hazatér”.

Káliz Sajtos József világképe alapvetően a folklór gyökerekből táplálkozó, népmemzeti lírai tradíciókkal rokonítható, mégis számos alkotásában különböző szerzők beszédmódját ismerhetjük fel: Horatiustól (*Tivornya egy tavernában*), a Mária-himnuszoktól (*Csendes, hajnali imádság*) Arany Jánoson (*Visszaszámlálás*), Kölcseyen (*Töprengés*), Babits on (*Pannon kikelet*) át Bella Istvánig (*Hív a láthatatlan tenger*) vagy Serfőző Simonig (*Helyed az ég alatt*). Verseibe szüremkedő műveltséganyag – pár világirodalmi mintától eltekintve – elsősorban a magyar líra hagyományait éleszti újjá. Művei mégsem utánérzések, mivel az eredetiség igényével, saját élményvilágának közvetítésével tud megszólalni. Azokhoz az irodalmi tradíciókhoz ragaszkodik, amelyekkel kifejezi költői hitét, világát.

(*Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2015*)